

Alexander Solženicyn

Súostrovie

GULAG

1918 - 1956 Pokus o umeleckú štúdiu

premedia.sk

Alexander Solženicyn

SÚOSTROVIE GULAG

1918 - 1956

Pokus o umeleckú štúdiu

II

premedia.sk

2012

Vydala Premedia Group, s. r. o., Bratislava 2012

Návrh obálky: Igor Slovák

Grafická úprava textu: Izabela Koska

Archipelag Gulag I, II, III

© 1973-1991 Russian social funds for persecuted persons and their families.

© 1973-1991 Russian social funds for persecuted persons and their families.

© 1973-1991 Russian social funds for persecuted persons and their families.

Alexander Solženicyn: Súostrovie Gulag II

Druhé, doplnené vydanie

Preklad © Elena Linzbothová

ISBN 978-80-89594-10-8 (druhá kniha)

ISBN 978-80-89594-12-2 (súbor)

TRETIA ČASŤ

Vyhľadzovaco-pracovné...

*„Pochopiť nás môže len ten, kto
jedol s nami z jednej šálky.“*

(z listu H u c u l k y, bývalej väzenkyne)

To, čo má obsahovať táto časť, je nekonečné. Na preniknutie do tohto absurdného zmyslu a na jeho zachytenie treba stráviť veľa životov v táboroch – v tých istých táboroch, kde bez úľavy nevydrží človek ani jednu lehotu, pretože tábory vynašli – na vyhladenie.

Preto všetci, čo hlbšie začreli, plnšie zakúsili, sú už v hrobe, nič neporozprávajú. To hlavné o týchto táboroch už nikdy nikto neporozpráva.

A celý rozsah tejto histórie a tejto pravdy je nad sily osamelého pera. Vyšlo mi len pozorovacie okienko na Súostrovie, a nie výhľad z veže. Našťastie sa však ukázalo a ukáže ešte niekoľko kníh. Možno, že v Šalamovových Kolymských poviedkach čitateľ lepšie pocíti neľútostného ducha Súostrovia a hranicu ľudského zúfalstva.

Ale veď chuť mora možno okúsiť aj z jedného dúška.

Prvá kapitola

AURORINE PRSTY

Ružoprstá Eos, ktorú tak často spomína Homér a ktorú Rimania nazvali Aurorou, poláskala prstami aj prvé skoré ráno Súostrovia.

Keď sa naši krajanovia do počuli z BBC, že M. Michajlov zistil, vraj koncentračné tábory u nás existovali už roku 1921, mnohí z nás (ale aj na Západe) boli ohromení: vari tak skoro? vari už roku 1921?

Prirodzene, že nie! Prirodzene, Michajlov sa pomýlil. V roku 1921 už koncentračné tábory fungovali naplno (dokonca už končili). Bude omnoho presnejšie, ak povieme, že Súostrovie vzniklo pri výstreloch z Aurory.

Veď ako ináč by to mohlo byť? Uvažujme.

Či azda Marx a Lenin neučili, že starú buržoázu donucovaciu mašinériu treba zničiť a namiesto nej ihneď vytvoriť novú? Donucovacia mašinéria pozostáva z armády (už sa nečudujeme, že začiatkom roku 1918 sa vytvorila Červená armáda), polície (ešte skôr ako armáda bola obnovená milícia), súdu (od 24. novembra 1917) a – z väzenia. Prečo by mali pri nastolovaní diktatúry proletariátu otáľať s novým druhom väzenia?

Vlastne, otáľať s väzením, starým či novým, sa nijako nedalo. Už v prvých mesiacoch po októbrovej revolúcii Lenin žiadal „čo najenergickejšie drakonické opatrenia na pozdvihnutie disciplíny“. No sú drakonické opatrenia možné bez väzenia?

Čo nové je schopný vnieť sem proletársky štát? Iljič hľadal nové cesty. V decembri 1917 predkladá približne takýto súbor trestov: „konfiškáciu všetkého majetku... uväznenie, odoslanie na front a nútené práce pre každého, kto nerešpektuje existujúci zákon.“ Čiže, môžeme konštatovať, že hlavná myšlienka Súostrovia – nútené práce, bola nastolená ihneď v prvom mesiaci po októbri.

Veď Vladimír Iljič, ktorý ešte pokojne sedel s priateľom Zinovievom uprostred vonných razlivských lúk, nemohol sa pri bzukote čmeliakov nezamýšľať nad trestným systémom. Už vtedy to zrátal a upokojil nás, že: „potlačenie menšiny vykorisťovateľov väčšinou včerajších najatých otrokov je záležitosť pomerne taká ľahká, jednoduchá a prirodzená, že si vyžiada omnoho menej krvi... bude pre ľudstvo omnoho lacnejšia“ ako doterajšie potlačanie väčšiny menšinou.

A koľkože nás stálo toto „pomerne ľahké“ vnútorné potlačenie od začiatku októbrovej revolúcie? Podľa výpočtov emigrovaného profesora štatistiky J. A. Kurganova od roku 1917 do 1959 bez vojnových strát nás len teroristická lik-

vidácia, potláčanie, hlad, zvýšená úmrtnosť v táboroch a k tomu prirátaný deficit zo zníženej pôrodnosti stál... 66,7 milióna ľudí (bez tohto deficitu – 55 miliónov).

Šesťdesiatšesť miliónov! Päťdesiatpäť!

Našinec či cudzinec – kto by neonemel?

Prirodzene, za čísla profesora Kurganova neručíme, ale nijaké oficiálne nemáme. Len čo budú zverejnené oficiálne čísla, odborníci ich môžu kriticky porovnať. (Už dnes sa zjavilo niekoľko výskumov, využívajúcich utajenú a útržkovitú sovietsku štatistiku – hromadia sa tie isté hrozné množstvá zabitých.)

Tu by boli zaujímavé ešte takéto čísla. Koľko pracovníkov bolo v *ústrednom* aparáte strašného Tretieho oddelenia, ktoré sa ako pevná niť ťahá cez veľkú ruskú literatúru? Pri vytvorení – 16 ľudí, na vrchole činnosti – 45. To je aj pre najzapadnutejšie oddelenie čeky v gubernii úplne smiešne číslo. Alebo: koľko politických väzňov našla v cárskom väzení národov februárová revolúcia? (Treba mať na pamäti, že v niekdajšom Rusku sa medzi politických väzňov zaraďovali vyvlastňovatelia, banditi, aj politickí vrahovia.) Všetky tieto čísla niekde sú. Určite len v Krestoch bolo takých väzňov viac ako päťdesiat, a v Šlisselburgu 63, niekoľko sto ľudí sa vrátilo zo sibírskeho vyhnanstva a nútených prác (z Alexandrovského ústredného väzenia ich bolo oslobodených okolo dvesto), a koľkože sa ich ešte trápilo v každej gubernskej väznici! Naozaj – koľko? Tu je číslo pre Tambov, prevzaté z tamojších dobových novín. Keď februárová revolúcia roztvorila brány tambovskej väznice, našla tam... sedem politických väzňov. V irkutskej ich bolo omnoho viac – dvadsať. (Je zbytočné pripomínať, že od februára do júla 1917 sa za politiku nezatváralo, a po júli tiež sedeli len jednotlivci a nanajvýš voľne.)

Lenže nešťastie bolo v tom, že prvá sovietska vláda bola koalíčná, časť ľudových komisariátov bolo treba dať ľavým eserom, a medzi nimi sa im na nešťastie dostal do rúk aj ľudový komisariát spravodlivosti. Tento komisariát, riadiaci sa prehnitými maloburžoáznymi predstavami o slobode, dovedol trestný systém takmer k rozpadu, tresty boli primäkké, a skoro vôbec nevyužívali pokrokový princíp nútených prác. Vo februári 1918 predseda RLK¹ súdruh Lenin žiadal zvýšiť počet väzníc a zosilniť trestné represie, a v máji, keď už prešiel ku konkrétnemu vedeniu, nariadil, že za úplatok treba dávať aspoň desať rokov väzenia a *k tomu* desať rokov nútených prác, čiže spolu dvadsať rokov. Taká stupnica mohla v prvých časoch pôsobiť pesimisticky: vari budú o 20 rokov ešte potrebné nútené práce? My však vieme, že nútené práce sa ukázali ako veľmi životaschopné opatrenie a aj po 50 rokoch sú veľmi populárne.

Ešte mnoho mesiacov po Októbri zostal všade cársky väzenský personál, len určili komisárov väzníc. Zbezočivení žalárnici si vytvorili vlastný *odborový zväz* (zväz väzenských zamestnancov) a vo väzenskej administratíve ustanovili – princíp volieb! Ani väzni nezaostávali, aj oni mali vnútornú samosprávu. (Obežník LKS z 24. 4. 1918: všade, kde sa dá, zapájať väzňov do samo-

¹ Rada ľudových komisárov (pozn. prekl.).

kontroly a samodozoru.) Takáto väzenská svojvoľnosť (anarchická nedisciplinovanosť), prirodzene, nezodpovedala úlohám diktatúry pokrokovej triedy a bránila očiste ruskej zeme od škodlivého hmyzu. (Ako by aj mohla, keď nezavreli väzenské kostoly! – a naši, sovietski väzni, tam v nedelu ochotne chodili, hoci už len preto, aby sa rozhýbali.)

Pochopiteľne, ani cárski žalárnici neboli pre proletariát celkom stratení, akokoľvek – bola to odbornosť pre najbližšie ciele revolúcie dôležitá. A preto bolo potrebné „vyberať z väzenskej správy tie osoby, ktoré celkom neskostnateli a neotupeli v poriadkoch cárskeho väzenia (no čo znamená „nie celkom“? a ako sa to dá zistiť?, že zabudli „Bože, ochraňuj cára“?) a možno ich využiť v práci na nových úlohách“². (Napríklad, odpovedajú zreteľne „áno, prosím“, „nie, prosím“ alebo rýchlo otáčajú kľúčom v zámke?) Prirodzene, aj väzenské budovy, cely, mreže a zámky, hoci na pohľad zostávali rovnaké, boli také len na prvý pohľad, v skutočnosti však nadobudli *nový triedny obsah*, vznešený revolučný zmysel.

No predsa len zvyk súdov do polovice roku 1918 odsudzovať zo zotrvačnosti vždy len „do väzenia“ a „do väzenia“ spomaľoval zničenie starej štátnej mašinérie v oblasti väznic.

V polovici roku 1918, konkrétne 6. júla, došlo k udalosti, ktorej význam nie každý chápe, k udalosti, povrchno známej ako „potlačenie vzbury ľavých eserov“. Lenže v skutočnosti to bol prevrat, ničím nezaostávajúci za 25. októbrom. 25. októbra bola vyhlásená vláda soviетov poslancov, práve podľa toho nazvaná sovietskou vládou. No v prvých mesiacoch túto novú vládu ešte silne kalilo zastúpenie druhých strán mimo bolševikov. Hoci koaličnú vládu tvorili iba bolševici a ľaví eseri, predsa len medzi účastníkmi všeruských zjazdov (II., III., IV.) a vo VCIK, všezväzových ústredných výkonných výboroch, ktoré na nich volili, vyskytovali sa ešte aj predstavitelia druhých socialistických strán – eserov, sociálnych demokratov, anarchistov, národných socialistov. Preto mali VCIK nezdravý charakter „socialistických parlamentov“. Ale v priebehu prvých mesiacov roku 1918 predstavitelov druhých socialistických strán radom rozhodných opatrení (podporených ľavými esermi) buď vylúčili z VCIK (jeho vlastným rozhodnutím, svojrázny parlamentný postup), alebo im zabránili byť do nich zvolení. Poslednou cudzorodou stranou, ktorá ešte tvorila tretinu parlamentu (V. zjazdu soviетov), boli ľaví eseri. Napokon nadišiel čas zbaviť sa aj ich. 6. júla 1918 boli všetci do jedného vylúčení z VCIK a z RLK. Tým vláda soviетov poslancov (tradične nazývaná sovietskou) prestala odporovať vôli bolševickej strany a nadobudla formy Demokracie Nového Typu.

Iba od tohto historického dňa sa mohla začať naozajstná prestavba starej väzenskej mašinérie a vytvorenie Súostrovia³.

² Sovetskaja justicija: Kratkij sbornik statej k Sjezdu Sovetov, zodp. redaktor D. I. Kurskij, vyd. Gosudarstvennoje Izdatelstvo, Moskva 1919, s. 20

³ Vo Vyšinského farbavo-zápalistom jazyku: „Na svete jediný skutočne celosvetovo historicky významný proces vytvorenia nových zariadení s novým sociálnym obsahom na rozvalinách buržoáznej sústavy väznic, týchto „mŕtvych domov“, postavených vykorisťovateľmi pre pracujúcich.“ Zborník Ot ūrem k vospitatelnyim učreždenijam (Od väznic k výchovným ústavom), vyd. Sovetskoje zakonodatelstvo, Moskva 1934, s. 5.

No zameranie tejto želateľnej prestavby bolo dávno jasné. Veď už Marx v Kritike Gothajského programu uviedol, že jediným prostriedkom na nápravu väzňov je produktívna práca. Prirodzene, ako omnoho neskôr vysvetlil Vyšinskij, „nie tá práca, čo vysúša rozum a srdce človeka“, ale „čarodejnica, čo mení ľudí z nebytia a ničoty na hrdinov“⁴. Prečo náš väzeň nemôže diškurovať v cele alebo si čítať knižky, ale musí pracovať? Nuž preto, lebo v republike soviетov nemôže mať miesto nútená záhalka, tento „donucovací parazitizmus“, ktorý bol možný za parazitického cárskeho zriadenia napríklad v Šlisselburgu. Takéto väzenské ničnerobenie by sa jednoducho priechilo základom pracovného zriadenia Sovietskej republiky, zakotveným v ústave z 10. júla 1918: kto nepracuje, nech neje. To znamená, že keby väzni neboli zapojení do práce, podľa novej ústavy by nemohli dostávať stravu.

Ústredné trestné oddelenie LKS, vytvorené v máji 1918 (a už vedené bolševikmi, ľaví eseri po Brest-litovskom mieri z vlády odišli), ihneď hnalo vtedajších väzňov do roboty („začalo organizovať produktívnu prácu“). Ale legislatívne to bolo vyhlásené už po júlovom prevrate, presne 23. júla 1918 v „Dočasných pokynoch o strate slobody“ (existovali počas celej občianskej vojny až do novembra roku 1920): „Zavretí a práceschopní sú povinní zapojiť sa do fyzickej práce.“

Dá sa povedať, že práve po týchto Pokynoch z 23. júla 1918 (deväť mesiacov po októbrovej revolúcii) začali vznikať tábory a zrodilo sa Súostrovie. (Kto bude vyčítať, že pôrod bol predčasný?)

Nevyhnutnosť nútej práce väzňov (mimochodom, každému už aj tak jasná) bola ešte vysvetlená na VII. všezväzovom zjazde soviетov: „Práca je najlepší prostriedok na paralyzovanie rozkladného vplyvu... nekonečných rozhovorov medzi väzňami, v ktorých skúsenejší poučajú nováčikov“.⁵

Zakrátko prišli aj komunistické subbotniky a ten istý LKS vyzval: „Je nevyhnutné naučiť (väzňov) komunisticky, kolektívne pracovať“.⁶ Čiže už aj ducha komunistických subbotnikov preniesť do *donucovacích* táborov.

Takto nahromadila táto náhlivá epocha mnoho úloh, ktoré sa museli riešiť celé desaťročia.

Základy „politiky nápravnej práce“ boli na VIII. zjazde RKS(b) (marec 1919) zahrnuté do nového programu strany. No úplné organizačné usporiadanie siete táborov po Sovietskom Rusku sa presne zhodovalo s prvými komunistickými subbotnikami (12. apríla – 17. mája 1919): uznesenia VCIK o táboroch nútených prác boli zverejnené 15. apríla 1919 a 17. mája 1919.⁷ Podľa nich sa tábory nútených prác vytvárali (úsilím guberniálnych oddelení čeky) nevyhnutne v každom guberniálnom meste (z pohodlnosti – v obvode mesta alebo v kláštore, alebo v blízkej usadlosti) a v niektorých újazdoch (zatiaľ nie vo všetkých). Každý tábor musel mať aspoň tristo ľudí (aby väzni svojou prácou zarobili na strážu i na administratívu) a musel byť v kompetencii guberniálnych trestných oddelení.

⁴ Ot ťurem..., s. 10

⁵ Správa LKS VII. všezväzovému zjazdu soviетov, s. 9

⁶ Lenin, Zbrané spisy, 5. vyd., zv. 50, s. 143 – 144

⁷ Zbierka zákonov a nariadení Robotnícko-roľníckej vlády za rok 1918, č. 65, par. 710

Tábory nútených prác však neboli prvými táborami v RSFSR. Čitateľ si v súdnych rozsudkoch (Časť prvá, 8. kap.) už niekoľko ráz prečítal „koncentračný tábor“ a možno si pomyslel, že sme sa pomýlili a že neobozretne používame neskoršiu terminológiu? Nie.

Vladimír Iljič v auguste 1918, niekoľko dní pred atentátom F. Kaplanovej na neho, napísal v telegrame Jevgeniji Bošovej⁸ a penzenskému guberniálnemu výkonnému výboru (nevedeli si poradiť s roľníckym povstaním): „*Pochybných* (nie „vinných“, ale *pochybných* – A. S.) **zavrieť do koncentračného tábora mimo mesta**“.⁹ A okrem toho: „... uskutočniť nelútostný masový teror...“ (to ešte neexistoval dekrét o terore).

5. septembra 1918, asi desať dní po tomto telegrame, bol vydaný Dekrét Rady ľudových komisárov (RLK) o červenom terore, ktorý podpísali Petrovskij, Kurskij a V. Bonč-Brujevič. Okrem nariadení o masových popravách sa v ňom hovorilo hlavne toto: „Zabezpečiť Sovietsku republiku pred triednymi nepriateľmi tým, že budú izolovaní v *koncentračných táboroch*“.¹⁰

Hľa, kde – v Leninovom liste, a potom v dekréte RLK – sa našiel a hneď aj bol prevzatý a potvrdený tento termín – koncentračný tábor, jeden z hlavných termínov 20. storočia, ktorý čakala veľká medzinárodná budúcnosť! A hľa, kedy – v auguste a septembri 1918. To slovo samo sa používalo už počas 1. svetovej vojny, ale vo vzťahu k vojnovým zajatcom, k nežiaducim cudzincom. Tu je po prvý raz použité na občanov vlastnej krajiny. Prenesenie významu je jasné: koncentračný tábor pre zajatcov nie je väzenie, ale ich nevyhnutné ochranné sústreďovanie. Teraz sa teda aj pre *pochybných* vlastných krajanov navrhovalo mimosúdne ochranné sústreďenie. Energický leninský um, vidiac v duchu ostnatý drôt okolo neodsúdených, ľahko našiel súčasne aj potrebné slovo – koncentračné!

Napokon, v jednej kapitole revolučných súdov sa aj píše: „Zatvorenie do koncentračných táborov nadobúda charakter izolácie vojnových zajatcov.“¹¹ Čiže otvorene: podľa okupačného práva, so všetkými črtami vojnových akcií – ibaže proti vlastnému ľudu.

Ak sa tábory nútených prác LKS dostali do kategórie „všeobecných miest uväzňovania“, koncentračné tábory vôbec neboli „všeobecným miestom“, ale ich mala v priamej kompetencii Čeka pre *mimoriadne nepriateľské elementy* a pre *rukojemníkov*. Pravda, neskôr sa do koncentračných táborov dostávali ľudia aj cez súd; ale samozrejme tam prúdili neodsúdení, iba *podľa príznaku nepriateľstva*.¹² Za útek z koncentračného tábora sa trest zvyšoval (tiež bez súdu) desaťnásobne! (Veď to vtedy zaznievalo: „desať za jedného!“, „sto za jedného!“) To znamená, že ak niekto dostal päť rokov, utiekol a chytili ho, jeho trest sa automaticky predĺžil do roku 1968. Za druhý útek z koncentračného tábora však bolo zastrelenie (a, prirodzene, uplatňovalo sa dôsledne).

⁸ K. Ch. Daniševskij: *Revolučné vojnové súdy*, vydanie *Revolučného vojnového súdu republiky*, Moskva 1920, s. 40

⁹ Zborník Ot ťurem...

¹⁰ Ústredný štátny archív Októbrovej revolúcie, fond 393, súpis 13, spis I/ v list 111, 112

¹¹ Materiály LKS, 1920, vydanie VII.

¹² K. Ch. Daniševskij: *Revolučné vojnové súdy*, s. 39

Na Ukrajine boli koncentračné tábory vytvorené neskoršie – až roku 1920.

Korene táborov boli zapustené hlboko, ibaže sme stratili ich miesta a stopy. O väčšine prvých koncentrákov nám už nikto neporozpráva. Len podľa posledných svedectiev tých prvých väzňov koncentračných táborov, čo ešte neumreli, možno niečo zachytiť a zachrániť.

Vtedy úrady s obľubou zriaďovali koncentračné tábory v bývalých kláštorech: pevne uzavreté múry, dobré budovy – a sú prázdne (veď mnísi nie sú ľudia, tých aj tak treba povyhadzovať). Povedzme v Moskve boli koncentráky v Andronikovom kláštore, v Novospasskom, v Ivanovskom. V petrohradskej Krasnoj gazete zo septembra 1918 čítame, že prvý koncentračný tábor „bude zriadený v Nižnom Novgorode, v prázdnom ženskom kláštore... V prvom období sa počíta, že do koncentračného tábora v Nižnom Novgorode bude poslaných 5 tisíc ľudí“ (kurzíva A.S.).

Aj v Riazani zriadili koncentračný tábor v bývalom ženskom kláštore (Kazanskom). Rozprávajú o ňom toto. Sedeli tam kupci, kňazi, „vojnoví zajatci“ (tak volali zatknutých dôstojníkov, ktorí neslúžili v Červenej armáde). Ale aj – neurčité obecenstvo (práve sem sa dostal aj tolstojovec J. Je-v, o ktorého súde už vieme). Pri tábore boli dielne – tkáčska, krajčírska, obuvnícka a (roku 1921 sa to už aj tak volalo) – „spoločné práce“, oprava a výstavba v meste. Uväznených vyvádzali v sprievode stráží, ale samostatných majstrov podľa druhu práce púšťali aj bez stráží, a tým obyvatelia dali doma čo-to zajesť. Obyvateľstvo Riazane prejavovalo veľký súcit s týmito *zbavencami* (oficiálne sa nevolali väzni, ale „zbavení slobody“), prechádzajúcej kolóny dávali milodary (sucháre, varenú repu, zemiaky) – sprievodný oddiel nebránil prijímať almužnu a zbavenci si všetko, čo dostali, delili rovnakým dielom. (Na každom kroku – *nenášské* zvyky, *nenášská* ideológia.) Zvlášť úspešní zbavenci sa podľa odbornosti dostávali do podnikov (Je-v na železnicu) – a vtedy dostávali priepustku po meste (ale nocovať museli v tábore).

Strava v koncentračnom tábore bola takáto (1921): pol funta chleba (plus ešte pol funta pre tých, čo plnili normu), ráno a večer – prevarená voda, napoludnie – naberačka žbrndy (v nej bolo niekoľko desiatok zrn a šupy zo zemiakov).

Život v tábore spetrovalo na jednej strane udávanie provokatérov (a zatváranie podľa udaní), na druhej – dramatický a spevácky krúžok. Pre Riazančanov usporadúvali koncerty v sále bývalej šľachtickej kongregácie, dychový orchester zbavencov hrával v mestskom parku. Zbavenci sa čoraz väčšími zoznamovali a zblížovali s obyvateľmi, to už začínalo byť neznesiteľné – a vtedy aj začali „vojnových zajatcov“ posilať do severných táborov s osobitným určením.

Nestálosť a miernosť koncentračných táborov spočívala práve v tom, že ich obklopoval občiansky život. Preto boli potrebné osobitné severné tábory. (Koncentračné tábory boli vyprázdnené po roku 1922.)

Celá táto táborová žiara si zaslúži, aby sme sa lepšie zahľadeli na jej odtiene.

Dve pracovné armády, vytvorené po skončení občianskej vojny Trockým, museli pre reptanie zadržaných vojakov rozpustiť – a tým úloha táborov

nútených prác v štruktúre RSFSR prirodzene vzrástla. Koncom roku 1920 bolo v RSFSR 84 táborov v 43 guberniách.¹³ Ak máme veriť oficiálnej (hoci aj utajovanej) štatistike, v tom čase v nich bolo 25 336 ľudí a okrem toho ešte 24 400 „vojnových zajatcov z občianskej vojny“. Obe čísla, najmä to druhé, vyzerajú veľmi znížené. Ak však vezmeme do úvahy, že v tom nie sú väzni zo sústavy Čeky, kde sa pre *odľahčovanie väznic*, pre potopenie vlečných člnov a pre ďalšie druhy masového ničenia stav veľa rás začínal od nuly a znovu od nuly, možno sú tieto čísla aj správne. Neskôr narástli.

Prvé tábory nútených prác nám pripadajú ako čosi nepostihnuteľné. Ľudia, ktorí v nich sedeli, ako keby neboli nikomu nič povedali – niet svedectiev. Umelecká literatúra i pamäti pri rozprávaní o vojnovom komunizme spomínajú strieľanie a väznice, no nepíšu nič o táboroch. Nedajú sa vycítiť ani nikde medzi riadkami, nikde v podtexte. Kde boli? Ako sa volali...? Ako vyzerali?

Pokyny z 23. júla 1918 mali ten zásadný (všetci právnici naň poukazovali) nedostatok, že sa v nich nehovorilo nič o triednej diferenciacii väzňov, čiže o tom, že o jedných väzňov sa treba starať lepšie, o druhých horšie. Ale bol v nich rozpísaný pracovný poriadok – a len podľa neho si môžeme čo-to predstaviť. Pracovný deň bol stanovený na osem hodín. Spočiatku, pre novotu veci, bolo rozhodnuté platiť za každú prácu väzňov okrem domácich prác v tábore... (je to obľudné, pero to nevie napísať)... 100% podľa ohodnotenia príslušných odborov. (Nútili ľudí pracovať podľa ústavy, ale mali v úmysle podľa ústavy aj platiť, nedá sa nič povedať.) Pravda, od zárobku sa odratúvali náklady na udržiavanie tábora a na strážny oddiel. „Svedomit“ mali úľavu: bývať v súkromnom byte a do tábora chodiť len pracovať. Za „mimoriadnu pracovitost“ sľubovali predčasné prepustenie. No vcelku podrobné nariadenia o režime neboli, v každom tábore mali vlastný. „V období budovania novej moci a vzhľadom na *veľké preplnenie väzenských miest* (kurzíva – autor) sa nedalo myslieť na režim, keď sa všetka pozornosť zamieravala na odľahčenie väznic.“¹⁴ Človek akoby čítal babylonský klinopis. Koľko je zrazu otázok: čo sa robilo v tých úbohých väzniciach? „Naše väzenské poriadky sú pohoršujúce... Aj to najkratšie uväznenie sa mení na mučenie.“¹⁵ A pre aké sociálne príčiny vlastne nastalo také preplnenie? A treba „odľahčenie“ chápať ako strieľanie alebo ako rozosielanie do táborov? A čo znamená: nedalo sa rozmýšľať o režime? – Čiže LKS nemal čas ochrániť väžňa pred svojvôľou miestneho veliteľa tábora, možno to iba tak ponímať? Nariadenia o režime a v rokoch *revolučného právneho vedomia* si mohol každý tyran robiť s väzňami, čo chcel?

Zo skromnej štatistiky (stále z toho istého zborníka *Od väznic...*) sa dozvedáme: v táboroch sa robili zväčša hrubé práce. V roku 1919 len 2,5 % väzňov pracovalo v domáckych dielňach, roku 1920 – 10 %. Vie sa aj to, že koncom roku 1918 Ústredné trestné oddelenie (to teda je názov, človeku až husia koža naskakuje!) sa usilovalo vytvoriť poľnohospodárske kolónie. Vie sa, že v Moskve bolo z väzňov vytvorených niekoľko „úderných“ skupín na

¹³ Ústredný štátny archív Októbrovej revolúcie, fond 393, súpis 13, spis l/v list 111, 112

¹⁴ Materiály LKS, 1920, vydanie VII.

¹⁵ K. Ch. Daniševskij: *Revolučné vojnové súdy*, s. 39

opravu vodovodov, kúrenia a kanalizácie v znárodnených budovách. (A títo väzni, zrejme bez sprievodu stráže, chodili s francúzskymi kľúčmi, zväracími agregátmi a rúrami po Moskve, po chodbách inštitúcií, po bytoch vtedajších veľkých ľudí, kam ich telefonicky zavolali ženy týchto ľudí niečo opraviť – a predsa sa nedostali ani do jedných pamätí, ani do jednej divadelnej hry, ani do jedného filmu.) A čo ak sa takí odborníci vo väzení nenašli? Možno predpokladať, že ich tá *podstrkovali*. Ďalšie informácie o väzensko-táborovej sústave v roku 1922 nám poskytuje správa veliteľa všetkých väzenských miest RSFSR súdruha J. Širvindta¹⁶ na X. zjazde soviетov, ktorá sa našťastie zachovala. V tomto roku boli po prvý raz všetky väzenské miesta ľudového komisariátu spravodlivosti a NKVD (okrem osobitných väzenských miest Štátnej politickej správy – ŠPS) spojené do jedinej Hlavnej správy väzenských miest a odovzdané do opateru súdruha Dzeržinského. (Keďže mal pod opaterou väzenské miesta ŠPS, nenásytne chcel stáť na čele aj všetkých ostatných.) HSVM spojila 330 väzenských miest s celkovým počtom 80 – 81 tisíc ľudí zbavených slobody – v porovnaní s rokom 1920 vzrástol – „v tomto roku konštatujeme sústavný rast osadenstva väzenských miest“. No z tej istej brožúry sa dozvieme (str. 40), že spolu s ŠPS nikdy nebolo zavretých menej ako 150 tisíc, ba niekedy až 195 tisíc ľudí. „Osadenstvo väzenských miest sa čoraz väčšmi stabilizuje“ (str. 10), „percento odsúdených revolučnými súdmi nielenže neklesá, ale javí istú narastajúcu tendenciu“ (str. 13). Na miestach nedávnych ľudových nepokojov – v stredo-černozemných guberniách, na Sibíri, na Done a na severnom Kaukaze, tvorí počet vyšetrovaných 41 – 43% zo všetkých uväznených, čo svedčí o dobrej perspektíve rastu táborov.

Do sústavy HSVM roku 1922 patria: nápravno-pracovné domovy (čiže väznice pre odsúdených), domovy predbežného uväznenia (čiže – vyšetrovacie), pre vyhnanco, karanténne, izolačné väznice (Orlovská „nemôže pojať všetkých ťažko napravitelných,“ a obnovujú sa Kresty, ktoré tak slávne vyprázdnili vo februári 1917), poľnohospodárske kolónie (kde sa ručne klčovali kríky a pne), pracovné domovy pre mladistvých a koncentračné tábory. Teda rozvinutá penitenciárna sústava! Vo väzniciach „na každých 5 miest pripadá viac ako 6 ľudí, pričom sú mnohé také, kde na jedno miesto pripadnú 3 aj viac ľudí“ (str. 8).

Dozvedáme sa o budovách (väzenských a táborových): schátrali natolko, že nevyhovujú ani základným hygienickým požiadavkám, „stali sa natolko nepoužiteľnými, že... celé bloky, ba aj celé nápravné zariadenia sa museli zavrieť“ (str. 17). O stravovaní. „V roku 1921 boli väzenské miesta v ťažkej situácii: pre uväznených nebolo dosť denných dávok.“ Od roku 1922, keď sa prešlo na miestne rozpočty, „treba materiálnu situáciu väzenských miest pokladať za takmer katastrofálnu“ (str. 2), miestne guberniálne výkonné výbory dokonca odmietajú vydávať uväzneným plné prídelové dávky. Začiatkom roka dal Gosplan na 150 – 195 tisíc uväznených 100 tisíc prídelových dávok, stravovacie normy sa redukovali, niektoré potraviny sa neprídelovali vôbec (tri štvrtiny uväznených dostávali menej ako 1 500 kalórií denne) a od

¹⁶ Ústredný štátny archív Októbrovej revolúcie (ÚŠAOR), fond 395, súpis 39, spis 48, listy 13 a 14

1. decembra 1922 boli všetky väzenské miesta okrem 15, ktoré mali celoštátny význam, úplne vylúčené z prídellového zásobovania. „Uväznení hladujú“ (str. 41).

Štát chcel, chcel mať Súostrovie, ibaže ho nebolo čím živiť!

Ocenenie za prácu už znížili. „Zásobovanie vecnými náležitosťami bolo krajne neuspokojivé... Treba očakávať, že nadobudne katastrofálny ráz“ (str. 42). „Takmer všade je citelný nedostatok kuriva.“ Úmrtnosť za október 1922 bola podľa HSVM aspoň 1 %. To znamená, že bol predpoklad stratíť za zimu viac ako 6 % alebo azda aj 10 %?

Toto sa nemohlo neodraziť aj na strážnych oddieloch. „Väčšina dozorcov doslova uteká zo služby, niektorí špekulujú a uzatvárajú dohody s uväznenými“ (str. 43) – a kolkí ich ešte aj okrádajú! „Silne narastajú služobné zločiny medzi zamestnancami, ktorých k tomu núti hlad.“ Mnohí odišli na lepšie platené miesta. Sú nápravné domovy, kde zostal iba veliteľ a jeden dozorca (vieme si predstaviť, aký naničhodný), a „do povinností dozorcov musia byť zapojení sami uväznení spomedzi vzorných.“

Akú len dzeržinskú silu ducha a vieru v komunistický trestný systém bolo treba mať, aby toto vymierajúce Súostrovie nerozpustili domov, ale ťahali ho do svetlej budúcnosti!

No a čo? K októbru 1923, už na začiatku bezoblačných rokov NEPu (a ešte dosť ďaleko pred *kultom osobnosti*) bolo: v 355 táboroch – 68 297 zbavených slobody, v 207 nápravných domovoch – 48 163, v 105 väzenských domovoch a väznicoch – 16 765, v 35 poľnohospodárskych kolóniách – 2382 ľudí a ešte 1041 mladistvých a chorých.¹⁷

A toto všetko bez táborov ŠPS! Radostný rast! Kverulanti sú vyhanbení. Ukázalo sa, že strana mala opäť pravdu: uväznení nielenže nezomreli, ale sa dobreže nezdvajnosobili, no väzenské miesta sa viac ako zdvojnosobili, neskrachovali.

Existuje aj druhá veľavravná štatistika: preplnenie táborov (počet uväznených rástol rýchlejšie ako organizácia táborov). Na 100 riadnych miest pripadalo roku 1924 – 112 uväznených, roku 1925 – 120, roku 1926 – 132 a roku 1927 – 177.¹⁸

Kto *sedel*, dobre chápe, aký je táborový život (miesto na prični, miska v jedálni alebo vatované kabátce), ak na 1 miesto pripadá 1,77 uväznených.

S rozvojom sústavy táborov sa rozvinul smelý „boj s väzenským fetišizmom“ všetkých krajín sveta, a teda aj bývalého Ruska, kde nevedeli vymyslieť nič iné, len väznice. („Cárska vláda, ktorá celú krajinu premenila na jednu obrovskú väznicu, s akýmsi rafinovaným sadizmom rozvíjala svoju väzenskú sústavu.“¹⁹

Hoci do roku 1924 aj na Súostroví bolo ešte stále málo „obyčajných pracovných kolónií“. V týchto rokoch prevládajú „uzavreté miesta“, no ani neskôr ich nebude menej. Krylenko roku 1924 žiada v referáte zvýšenie počtu samoväzieb

¹⁷ A. A. Gercenson: Boj so zločinnosťou v RSFSR, vyd. Jurizdat, Moskva 1928, s. 103.

¹⁸ Zborník Ot turem..., s. 431

¹⁹ ÚŠAOR, fond 393, súpis 47, spis 89, list 11

osobitného určenia – samoväzieb pre nepracujúcich a pre *mimoriadne nebezpečných spomedzi pracujúcich* (akým sa zrejme neskôr stal aj sám Krylenko). Táto jeho formulácia sa v tejto podobe aj dostala do Nápravno-pracovného kódexu z roku 1924].

Na prahu „rekonštruktívneho obdobia“ (čiže od roku 1927) „úloha táborov...“ – čo myslíte? teraz, po všetkých víťazstvách? – „... vzrastá – proti najnebezpečnejším nepriateľským živlom, škodcom, kulactvu, kontrarevolučnej agitácii“.²⁰

Takže Súostrovie nezmizne v hĺbinách mora! Súostrovie bude žiť!

Tak, ako pri vzniku každého súostrovia prebiehajú kdesi neviditeľné presuny dôležitých oporných vrstiev skôr, než sa nám ukáže mapa sveta, tak aj tu prebiehali veľmi dôležité presuny a premenovania, nášmu rozumu takmer nepochopiteľné. Na počiatku je prvotný chaos, väzenské miesta spravujú tri úrady: Všeľvazová ČK (s. Dzeržinskij), NKVD (s. Petrovskij) a LKS (s. Kurskij); v NKVD – raz HSVM (hlavná správa väzenských miest hneď po októbri 1917), raz HSNP (hlavná správa nútených prác), potom znovu HSVM; v LKS – Väzenská správa (december 1917), potom Ústredné trestné oddelenie (máj 1918) so sieťou guberniálnych trestných oddelení a dokonca s ich zjazdmi (september 1920), neskôr premenované na ľubozvučnejšie Ústredné nápravno-pracovné oddelenie (1921). Prirodzene, taký rozptyl nebol na úžitok trestno-nápravného systému a Dzeržinskij sa dožadoval zjednotenia správy. Mimochodom, tu nastalo málokým spozorované splynutie medzi NKVD a VČK: od 16. marca 1919 sa Dzeržinskij stal súčasne aj ľudovým komisárom vnútra. A roku 1922, ako sme už hovorili, dosiahol, že k nemu do NKVD previedli všetky väzenské miesta v LKS (25. 6. 1922).

Súbežne s tým sa prebudovávalo aj stráženie táborov. Najprv to boli vojská VOCHR (Vnútornej ochrany republiky), potom VNUS (Vnútornej služby), roku 1919 sa spojili s útvarom VČK²¹ a predsedom ich vojenskej rady sa tiež stal Dzeržinskij. (A napriek tomu, napriek tomu do roku 1924 prichádzali sťažnosti na množstvo útekov, na slabú disciplínu pracovníkov).²² Až v júni 1924 bola dekrétom VCIK Rady ľudových komisárov zavedená v útvare sprievodných strážnych oddielov vojenská disciplína a doplnenie cez ľudový komisariát vojenského námorníctva.²³

A ešte súbežne s tým sa roku 1922 vytvára Ústredný úrad daktyloskopickéj registrácie a Ústredný chov služobných a stopovacích psov.

V tomto čase sa HSVM ZSSR premenúva na HSNPZ (Hlavná správa nápravno-pracovných zariadení) ZSSR, a potom aj na HSNPT (Hlavná správa nápravno-vedných táborov) a jej náčelník sa zároveň stáva náčelníkom Sprievodných strážnych vojsk ZSSR.

A koľko je to len nepokoja! A koľko je to len schodov, pracovní, stráží, priestupiek, pečiatok, oznámení!

No práve z HSNPT, dieťaťa HSVM vznikne náš GULAG.

²⁰ L. Averbachová: Od zločinu k práci. red. Vyšinskij. Vyd. Sovetskoje zakonodatelstvo, Moskva 1936

²¹ Časopis Moc sovietov, Moskva 1919. č. 11, s. 6 – 7

²² ÚŠAOR, fond 393, súpis 47, spis 89, list 11

²³ ÚŠAOR, fond 393, súpis 53, spis 141, listy 1, 3, 4

Druhá kapitola

SÚOSTROVIE VZNIKÁ Z MORA

Na Bielom mori, kde sú noci pol roka biele, dvíha Veľký solovecký ostrov z vody biele kostoly, obohané kamennými hradnými múrmi, pokrytými hrdzavočervenými lišajníkmi, nad hradom ustavične lietajú sivobiele solovecké čajky a škriekajú.

„V tejto jasnosti ešte akoby nebolo nič zlé... Táto príroda akoby vo svojom rozvoji ešte nebola dospela k hriechu,“ tak vnímal Solovecké ostrovy Prišvin.¹

Bez nás sa tieto ostrovy vynorili z mora, bez nás sa naplnilo vodou a rybami dvesto jazier, bez nás ich osídlili tetrovy, zajace, jelene, no líšky, vlky a iné dravé zvery tu nikdy neboli.

Prichádzali a odchádzali ľadovce, okolo jazier sa kopili žulové balvany; jazerá počas soloveckej zimnej noci zamrzali, more revalo od vetra a pokrývalo sa ľadovou kašou, niekde aj zamrzalo; polárna žiara osvecovala pol neba, a opäť svitalo, a opäť sa otepľovalo, rástli a hrubli jedle, kvokali a čvirikali vtáky, trúbili mladé jelene – planéta sa krútila aj s celými svetovými dejinami, ríše padali a vznikali – no tu stále neboli dravé zvery a nebol tu človek.

Niekedy sa tu vylodovali Novgorodčania a ostrovy zahrnuli do Obonežskej päťtiny.² Sem-tam tu žili aj Karelovia. Päťdesiat rokov po bitke na Kulikovom poli a päťsto rokov pred ŠPS sa cez perleťové more preplavili v člnu mnísi Savvatij a Zosima a tento ostrov bez dravej zvere považovali za svätý. Oni založili aj Solovecký kláštor. Od tých čias tu vyrástol Uspenský a Preobraženský chrám, Kostol šťastia na Sekerovej hore a ďalšie dve desiatky kostolov a ďalšie dve desiatky kaplniek, Golgotská, Trojická, Savvatijova, Muksalmská pustovňa a osamotené skrýše pustovníkov a mníchov-askétov na ďalších miestach. Vynaložilo sa tu veľa práce – najprv samí mnísi, potom aj kláštorní roľníci. Jazerá pospájali desiatkami kanálov. Cez drevené rúry začala prúdiť jazerná voda do kláštora. A to najprekvapujúcejšie – Muksalmu spútala (19. stor.) hrádza z ťažkých balvanov, poukladaných na plytčinách. Na Veľkej a Malej Muksalme sa začali pásť tučné stáda, mnísi sa radi starali o zvieratá, domáce

¹ A hriešni mu pripadali na Solovkách iba mnísi. Bolo to roku 1908 a podľa vtedajších liberálnych predstáv nebolo možné vysloviť sa o duchovenstve priaznivo. Ale nám, čo sme prežili Súostrovie, budú tí mnísi hádam pripadať priam ako anjeli. Hoci mohli jesť do sýtosti, v pustovni Golgotsko-Raspiatskej si ešte aj rybu, pôstne jedlo, dovoľovali iba na veľké sviatky. Hoci mohli spať do vôle, celé noci bdeli a (v tej istej pustovni) celé dni a noci, celý čas čítali žaltár s modlitbami za všetkých pravoslávnych kresťanov, živých i mŕtvych. Ako keby boli predvídali, čo tam bude neskôr.

² Administratívno-územná časť Novgorodu (do 18. stor.) – pozn. prekl.

i divé. Ukázalo sa, že solovecká zem je nielen svätá, ale aj bohatá, schopná živiť mnohé tisíce ľudí.³ V záhradách rástla pevná biela sladká kapusta (hlúby boli „solovecké jablká“). Všetku zeleninu mali svoju, a všetku ušľachtilú, vlastné kvetinové skleníky, dokonca aj ruže. Niekedy dozrievajú aj melóny. Rozvíjalo sa rybárstvo – lov na mori a chov rýb v „metropolitných sádkach“, odhradených od mora. V priebehu storočí a desaťročí sa zjavili vlastné mlyny na vlastné obilie, vlastné píly na drevo, vlastný riad z vlastných hrnciarskych dielní, vlastná lejáreň, vyhňa, vlastné kníhviazačstvo, vlastná garbiareň, kolárstvo, ba aj vlastná elektráreň. Aj zložito tvarované tehly, aj morské loďky pre seba – všetko si robili sami.

Lenže ešte nijaký národný rozvoj nikdy neprebíhal, neprebíha a bude niekedy prebiehať? – bez sprievodu myšlienky na vojnu a na väzenie.

Myšlienka na vojnu. Nemôžu predsa akísi nerozumní mníši jednoducho žiť na jednoduchom ostrove. Ostrov leží na hranici veľkej ríše, a teda musí bojovať so Švédmi, Dánmi, Angličanmi, a teda musí stavať pevnosť s osem metrov hrubými múrmi a vybudovať osem bášť, a strielne urobiť úzke a z kláštornej zvonice zabezpečiť pozorovaciu rozhľadňu. (A veru kláštor musel čeliť roku 1808 a 1854 Angličanom a vydržať, no proti nikonovcom roku 1667 mních Feoktist zradil pevnosť cárskemu bojarovi, otvoril tajný vchod.)

Myšlienka na väzenie. Aké je to skvelé – na samostatnom ostrove stoja mocné kamenné múry. Dôležitých zločincov je kam posadiť, aj o stráženie je koho požiadať. Nebránime mníchom zachraňovať dušu, ale postrážte nám väzňov. (Koľko vierovyznaní rozbilo v ľudstve toto spojenie väzenia s kresťanskými kláštorami.)

Myslel na to Savvatij, keď vystupoval na svätý ostrov?

Zatvárali sem kacírov cirkevných i kacírov politických. Sedel tu Avraamij Palicyn (aj tu zomrel); strýko A. S. Puškina P. Gannibal – za spolúčenie s dekabristami. Už ako veľmi starý človek tu sedel posledný košový ataman Záporožského vojska Kalniševskij a po dlhých rokoch ho prepustili ako vyše storočného.

No všetkých takých predsa len možno vymenovať.⁴

Dávnu históriu soloveckého kláštorného väzenia zahalili až v sovietskych, až v táborových časoch Soloviek do pláštika módného mýtu, ktorý však oklamal tvorcov príručiek a historických opisov – a my si dnes môžeme v niekoľkých knihách prečítať, že solovecké väzenie slúžilo na mučenie; že tu boli háky na škrípce, biče, pálenie ohňom. No toto všetko sú náležitosti predalžbetínskych vyšetrovacích väzení alebo západnej inkvizície, ktoré sa v ruských kláštorných väzeniach vôbec nevyskytovali a primyslel si ich sem nesvedomitý a nevedomý bádateľ.

³ Odborníci na dejiny techniky hovoria, že Filipp Kolyčov (ktorý zdvihol hlas proti Ivanovi Hroznému) v 16. storočí zaviedol do poľnohospodárstva Soloviek techniku tak, že ani po troch storočiach by sa za to nikde nemuseli hanbiť.

⁴ Štátna väznica v Solovkách existovala od roku 1718. Keď v osemdesiatych rokoch 19. stor. navštívil Solovky veliteľ vojsk Petrohradského vojenského okruhu, veľkoknieža Vladimir Alexandrovič, uznal tamojší vojenský oddiel za celkom zbytočný a vojakov zo Soloviek odvolal. V roku 1903 prestala solovecká väznica existovať. (A. S. Prugavin: Kláštorné väzenia v boji so sektárstvom. Vydal Posrednik, Moskva 1906, s. 78, 81)

Starí Solovčania si ho dobre pamätajú – bol to vtipkár Ivanov, podľa táborovej prezývky „protináboženský bacil“. Predtým bol sluhom u novgorodského arcibiskupa, uväznili ho za predaj cirkevných drahocenností Švédom. Na Solovky sa dostal asi roku 1925 a bol zmätený, ako sa vyhnúť spoločným prácam i zahynutiu. Zameral sa na protináboženskú propagandu medzi uväznenými, napokon sa stal aj spolupracovníkom IVO (Informačno-vyšetrovacie oddelenie, tak sa to aj otvorene nazývalo). Ale nielen to: vedúcich tábora vzrušil svojimi dohadmi, že tam mnísi zakopali mnohé poklady, a tak vytvorili pod jeho vedením vykopávkovú komisiu. Kopala veľa mesiacov, žiaľ, mnísi oklamali psychologické predpoklady protináboženského bacila: nijaké poklady v Solovkách nezakopali. Vtedy Ivanov, aby vybrádl zo situácie so čtou, začal podzemné hospodárske, skladové a obranné miestnosti vysvetľovať ako väzenské a mučiarske. Prirodzene, že po toľkých storočiach sa nemohli uchovať detaily, ale už hák (na vešanie zabitých zvierat), samozrejme, svedčil o tom, že tu býval škripec. Ťažšie bolo vysvetliť, prečo nezostali nijaké stopy mučenia z 19. storočia –, a tak prišiel k záveru, že „od minulého storočia sa režim v soloveckom väzení citelne zmiernil“. „Objavy“ protináboženského bacila sa veľmi hodili do tých čias, trochu utešili sklamaných nadriadených, boli uverejnené v táborovom časopise Soloveckije ostrova, potom osobitne vytlačené v soloveckej tlačiarňi – a tak úspešne zahmlili historickú pravdu. (Výmysel bol o to vhodnejší, že prekvitajúci solovecký kláštor sa v čase revolúcie tešil veľkej slávy a úcte po celom Rusku.)

Ale keď moc prešla do rúk pracujúcich – čo urobili s týmito zarytými darmožráčmi mníchmi? Poslali ta komisárov, sociálne preverených vedúcich, kláštor vyhlásili za sovchoz a mníchom rozkázali menej sa modliť a viac pracovať pre blaho robotníkov a roľníkov. Mnísi pracovali a tie mimoriadne chutné slede, ktoré lovili, lebo poznali veľmi dobre miesta a čas, kde rozhodí siete, posielali sa do Moskvy na kremelský stôl.

Ale množstvo drahocenností, zhromaždených v kláštore, najmä v sakristii, kohosi z nových vedúcich a usmerňovateľov uvádzalo do rozpakov: namiesto toho, aby prešli do pracujúcich (ich) rúk, ležali ako mŕtva náboženská ťarcha. A vtedy, v istom rozpore s trestným zákonníkom, a presne vo všeobecnom duchu vyvlastňovania bezpráneho majetku, kláštor podpálili (25. mája 1923) – boli poškodené stavby, zmizlo mnoho cenných vecí zo sakristie, no najmä – zhoreli všetky účtovné knihy a nedalo sa zistiť, koľko a čo presne zmizlo.⁵

Čo nám, aj bez akéhokoľvek vyšetrovania, povie revolučné právne vedomie (ňuch)? – kto môže niesť vinu za podpálenie kláštorného majetku, ak nie čierna mníšska zberba? Tak ju treba vyšmariť na pevninu, a na Soloveckých ostrovoch sústrediť severné tábory s osobitným určením! Osemdesiatroční, ba aj storoční mnísi na kolenách prosili, aby ich nechali umrieť na „svätej zemi“, ale s proletárskou neoblomnosťou ich vyhodili všetkých, okrem tých najpotrebnejších: skupiny rybárov,⁶ odborníkov na dobytok na Muksalme;

⁵ Aj na tento požiar sa odvolával „protináboženský bacil“ pri vysvetľovaní, prečo je také ťažké nájsť dnes dokázateľne staré kobky a mučiarske nástroje.

⁶ Zo Soloviek ich dali preč až okolo roku 1930 – a odvtedy sa prestali loviť slede: nik viac ich nevedel v mori nájsť, akoby boli načisto zmizli.